

BYENS TOPOGRAFI

BYENS Beliggenhed blev oprindelig bestemt af Bækken og af de til begge Sider for den liggende Højdedrag. Bækken blev ned i Tiden Byens Akse; dens Bugtninger gav Anledning til de krogede Gyder og Smågader, der endnu, men i højere Grad for nogle År tilbage i Tiden, er det karakteristiske ved Byens Anlæg.

Den ældste Del af Byen er utvivlsomt den, der til den ene Side begrænses af Bækken og til den anden af Store Torv med Søndergade. Dette er så meget sandsynligere, som man endnu her finder de største Grunde, der må være afstukne i en Tid, der ikke kendte så snævre Grænser som Nutiden.

Øst for Bækken antyder det gamle Navn "Knakken" nemlig, at her oprindelig ingen Bebyggelse har været, idet en "Knak" i Folkesproget betyder en Mark fuld af Tuer¹). Disse opstår selvfølgelig lettest, når Grunden er vandfyldt, og den lavtliggende By skildres da også 1735 som liggende "på et sumpigt og fugtigt Sted"²). En sådan Beliggenhed måtte til Tider afføde Ubehageligheder; således overgik der Byen en stor Vandflod d. 17. og 18. Februar 1622, velsagtens forårsaget ved Tøbrud eller ved Opstemning af Fjordvandet. Om denne Begivenhed er optegnet, "at der var fem Kvarters Vand i Bisgårds Lade, i de andre Huse stod Vandet til Fæmonets Bug, i Ralingen tre Kvarters Vand over Stuegulvet, og Træbroen for Bisgårds meste Parten henflød, hvorved Beboerne fik ubodelig Skade på Korn og Foder, Ilding og Boskab"³).

En anden for Gadeordningen medbestemmende Faktor var den gamle Færdselsvej, Landevejen, der gik gennem Byen. Det var Alfarvejen, der som Gade kom til at bære Navnet Algade, der senere blev til Store Gade. Gennem lange Tider synes disse to Navne at være brugte i Flæng. I et Brev, dat. ¹⁰/₄ 1651, kaldes den "Adelgaden"⁴); 1659 "stor Gade"⁵). Endnu 1779 hedder den "All Vejen"⁶), få År efter "All Gade"; men fra c. 1800 finder man den benævnet Storegade. Til denne Gade knytter sig naturligt Byens ældste Torv Store Torv; fra dette udgik Søndergade, hvor dog Bebyggelsen ret hurtig standsedes af Fjorden.

Nørregade, den nordre Gade, var også oprindelig en Landevejsgade. Denne Benævnelse omfattede imidlertid tidligere ikke blot den nuværende Gade af dette Navn, men også Østergade⁷). Ca. 1700 blev disse to Gader adskilte, og hvor de stødte sammen opstod Lille Torvet, ved 1800 kaldet Kringeltorv. Navnet

kommer af "kringel", d. e. rund⁸), fordi der midt på Torvet lå et Hus; dog benævnedes også den Del af Torvet, der lå mellem Huset og Bækken, for Kringeltoftsgyde.

Fra dette Lille Torv (= Kringeltorv) førte den lille Træbro over Bækken Gaden, Brogade, videre til Store Torv. Men her blev der Plads til endnu et Torv, som efter sin Beliggenhed i Forhold til de to andre blev kaldet Mellemtorvet (nuværende Lille Torv). Det synes imidlertid, som om Benævnelsen af disse to Torve til Tider har været noget svævende; således nævnes de 1797 under et og kaldes "Mellem eller Kringeltorv"⁹), men samme År også hver for sig; man træffer på samme Tid også Lille- eller Mellemtorv. Nu er Tiden imidlertid inde til, at en af Benævnelserne måtte fæstne sig, og det blev Lille Torv. "Kringeltorv" forsvandt i Begyndelsen af det 20. Århundrede, da Bækken overdækkedes, Torvet moderniseredes og skiftede Navn og kom til at hedde Nytorv. Man kunde dog have ønsket, at det gamle ejendommelige Navn var blevet bibeholdt.

"Knakken" var altså oprindeligt Betegnelsen for den Øst for Bækken liggende Mark og blev efter at være bebygget Benævnelsen for denne Bydel, hvorefter Navnet senere gik over til at blive et Gadenavn, Øster- og Vester Knak, hver på sin Side af Bækken. Men Forvandlingens Tid var ikke dermed forbi, idet Østerknak blev til et Torv, almindeligvis kaldet Knakken, der henimod Midten af det 19. Århundrede fik Navnet Hjultorv, et Navn som nok kom af et kunstfærdigt drejet Hjul, der af en Håndværker benyttedes som Skilt. Dette Navn har altså ikke samme Oprindelse som det i så mange Byer forekommende Hjultorv eller Akseltorv, der var Hovedtorvet. Hvornår Bebyggelsen har overskredet Bækken til denne Side, og Knakken er blevet bebygget vides ikke, men det må vist være sket allerede i Slutningen af det 16. Årh. På Resens Kort (S. 43) ses Knakken delvis bebygget, men så langt ned som til 1779 fandtes her ubebyggede Pladser, som man end ikke kendte Ejere til. Ved en Auktion, der afholdtes nævnte År¹⁰) bortsolgte 8 øde og ubebyggede Pladser, som ingen havde vedkendt sig. Tilsammen udgjorde de c. ¹/₂ Td. Land, og de solgtes for i alt 11 Rdl. Ved at sammenholde Auktionsbeskrivelsen af de enkelte Grunde med en Taksationsliste fra samme Tid, finder man dem netop liggende i denne Bydel. Ved samme Lejlighed kunde et Stykke Jord ved Kronborgvejen på 4 Skp.

¹ Fejlberg: Ordbog.

² Jydsk Hist. og Topografi 4. R., II B. S.

³ Danske Atlas.

⁴ Regnskabspakkerne i Byens Arkiv 174.

⁵ Kirkebogen.

⁶ Regnskabspakkerne i Byens Arkiv.

⁷ Resens Atlas.

⁸ Fejlberg: Ordbog.

⁹ Regnskabspakkerne i Byens Arkiv 1797.

¹⁰ Regnskabspakkerne i Byens Arkiv 1779.

”Sædeland”¹¹) ikke sælges, fordi ”aldeles ingen vilde byde noget for samme”¹²).

Mod Øst dannede Højdedraget ”Bjerget” en Grænse, som man først langt senere nåede ud over. Et Par Gadenavne ”Under Bjerget” og ”Over Bjerget” antyder her Bebyggelsen. ”Under Bjerget” kaldtes den Husrække, som lå ved den gamle Fårtoftvej, neden om Bakkedraget (nu Strandvejen) og ”Over Bjerget” nogle få Huse, der lå op ad Skråningen langs med Landevejen til Ålborg.

Mod Vest var den jævne Skråning forbi Kirken i Modsætning til ”Bjerget”s stejle Affald mere indbydende til Bebyggelse. Selv om denne lidt efter lidt søgte op fra Dalens Lunhed, så varede det dog længe, inden der blev nogen sammenhængende Bebyggelse. Her lå ved Landevejen forbi Kirken til langt ned i det 17. Årh. kun den gamle Latinskole og enkelte andre Huse, hvilke alle betegnede som ”Vester i Byen”, ligesom Store Torv lå åben mod Nord.

Fra Store Torv ledede Søndergade Bebyggelsen ned mod Fjorden. Også denne Gade fik sit Torv, Grydetorv; egentlig er det vel kun en Gadeudvidelse, hvis Navn måske skyldes, at Handelen med Gryder (Jydepotter og andre Lervarer) særlig foregik her.

Mellem Storegade, Nørregade og Østergade træffes så en Mængde små Smøger og Gyder, som det i øvrigt er vanskeligt at finde Rede i, dels mangler der nøjere Efterretninger om deres Beliggenhed, og dels skifter de hyppigt Navn. Af sådanne kan nævnes ”Peder Griiss Gyde”. Den har rimeligvis Navn efter Rådmand Peder Griis, der sandsynligvis har haft sin Gård liggende ved den. Gyden er det nuværende Havnestræde, som forbinder Ny Torv med Havnen og i Begyndelsen af det 19. Årh. hed ”Fiskergyden”. Det nuværende Vinkelstræde hed 1780 Holsts Gyde, c. 1800 Duches Gyde; de to sidstnævnte Navne efter Købmand Holst og Apoteker Duche, som her havde deres Gårde¹²)

Som allerede nævnet var Store Torv i det 17. Årh. uden Bebyggelse mod Nord. Kirkegården strakte sig dengang ned omtrent til Midten af det nuværende Torv. Rådhuset lå på Torvets Vestside, medens dets Sydside begrænsedes af ”Sal. Peder Madtzøns Gård” (Brinckmanns Gård).

Mellem Kirken og Bækken lå kun enkelte Huse, nærmest kun ved Bisgårdsstræde; dette eksisterede som en Vej, der førte til Bisgården. Dette Forhold skyldtes formentlig, at Landsognet strakte ligesom en bred Tunge af sine Jorder helt ind til Byen. Bebyggelsen her tog imidlertid fart i Slutningen af det 18. og i Begyndelsen af det 19. Årh., og det samme var Tilfældet med Vestergade. I dette Tidsrum opførtes en Række Ejendomme fra Kirken og til den nuværende Frederiksgade; på Gadens Nordside næppe så langt; thi her fandtes også Byens Markedsplads, der strakte sig fra Vestergade Nr. 22 til Møllevvej.

Byens Grænser dannedes af Hegn og Grøfter, der skulde hindre Adgang til Byen uden gennem ”de rette Bomme”, hvor Erlæggelsen af Konsumtionsafgifterne gik for sig¹³). Hvor nu Møllevvej støder til Vestergade fandtes ”Vester Bom”. Her uden for lå ”Vester Fælle”, hvor der kun fandtes nogle få Huse, måske på den samme Plads og måske væsentlig de samme, som nu ligger i Vesterstræde. Tingstrup Bom lå ved Lindely. Mellem Nørregade og Bækken fandtes Blegdammen, men Nørregade, der også gik under Navn af ”Tyrkiet”, nåede ikke længere end til Allén, og her var Nørre Bom. Hvor nu Kastet findes var der langt ned i det 19. Årh. et Dige, der dannede Grænsen mod den tilstødende Bymark. Dette Dige gav senere Gaden sit Navn; thi ”e kast” betyder netop et lille lavt Dige eller Skeldige. Midt for Kastet fandtes Mellembom og Østerbom ved Østerbakken, hvor Ålborg Landevej, der dengang lå en Del nordligere, tog sin Begyndelse. Endelig afgrænsedes Søndergade ud for Hospitalet af Sønder Bom også kaldet Hospitalsleddet, men i øvrigt fandtes der for Borgernes Bekvemmeligheds Skyld flere Steder Led eller Låger, som dog også stod under Konsumtionsvæsenets Opsyn.

Om Bygningernes Udseende skrives 1769¹⁴): ”Byen er kun mådelig bebygget, dens Gårde og Huse er 171, opførte af Mur- og Bindingsværk, og hvoraf 24 er teglhængte”. Af disse var igen 1781 i alt 39 større og mindre Huse teglhængte, så at der i de forløbne År var sket et lille Fremskridt henimod Afskaffelsen af de brandfarlige Stråtage, som Regeringen i Århundredet havde ført en aldrig hvilende Kamp imod; men dens Påbud var mærkværdig nok overalt blevet modtaget med stor Ligegyldighed. Også Thisted By oplevede sine Ildebrande. Den første om hvilken man har Efterretning fandt Sted i Foråret 1608, ”hvorved en god Del af Borgerne mistede deres Huse, Gårde med Boskab og alt, hvis de havde”¹⁵). Der skulde imidlertid ikke hengå ret mange År, inden Byen atter blev hjemløst; thi Bartholomæi Nat (24. August) 1620 brændte de tre Fjerdedele af den¹⁶). Om nærmere Enkeltheder ved denne Ildebrand savnes også Oplysning, men af 7. Oktbr. s. A. foreligger et kongeligt åbent Brev om, at da Borgerne i Anledning af Ildebranden havde anmodet om at måtte sidde fri for kongelig Skat og Tyngte nogle År for bedre at kunne komme på Fode igen og få Byen opbygget, så bevilligede Kongen, at de Borgere, der havde lidt Skade ved Branden, må være fri for kongelig Skat og Tyngte i 3 År¹⁷). Ad anden Vej foreligger der Efterretninger om, at Præstegården blev lagt i Aske, ligeledes en Gård, som Præsten i Sjørring, Willads

¹³ Historisk Årbog 1918 S. 33.

¹⁴ Danske Atlas.

¹⁵ Danske Atlas.

¹⁶ Danske Atlas.

¹⁷ Kancelliets Brevbøger.

¹¹ 1 Td. Sædeland = 10,000 Kvadratalen.

¹² Regnskabspakkerne i Byens Arkiv.

Simensen, ejede i Byen, hvorved han mistede største Parten af sin Formue¹⁸).

Nu hører man ikke om større Ildebrande før 1818, da den Del af Byen, der begrænses af Lille Torv, Nytorv, Havnestræde og Vinkelstræde for største Delen nedbrændte eller blev ødelagt¹⁹). At Ilden fik så stort et Omfang trods det ret stille Vejr, skyldtes Stråtagene, men nu var deres Saga i Byen snart ude, thi c. 1840 forsvandt det sidste.

Henimod Slutningen af det 18. Årh. var Bebyggelsen sikkert ikke bedre end mange Steder på Landet. Embedsmændene og de mere velhavende Borgere og Købmænd beboede sædvanligvis firelængede Gårde, bestående af Forhus med to Sidehuse og Lade²⁰). Eksempelvis kan anføres Byfoged de Steensens Ejendom, der lå på Store Torv (Nr. 1). Den bestod af et Forhus på 15 Fag mod Syd i en Etage af Mur og Bindingsværk og tækket med Teglg; et Tværhus (Lade) mod Nord var på 20 Fag, bygget af Mur- og Bindingsværk, tækket med Stråtag;

Borger. der skulde bygge, lod nogle Læs Ler køre ind og aflæsse på Knakken (Hjultorv), hvor det ikke blot blev æltet, men også strøget til Sten, der henstod på samme Plads, til de vare soltørrede.

Om Byens Renlighed foreligger der meget få Efterretninger fra ældre Tid, og det har rimeligvis været Natmanden, der havde at tage Affære, når det behøvedes. Det synes dog, at denne Embedsmand ikke til enhver Tid var til Stede, enten har været bortrejst eller Byen en kort Tid har været uden en sådan, thi 1. Juli 1701 ”befandtist at ligge udi Kirkegangen Norden for Stätten en stor død Hund”²¹); i denne Anledning sendtes Bud til Natmanden i Sjørring, og man måtte ”betale hannem for samme Hund at henslæbe af Byen i det allerringeste 3 Mark”. Derimod optrådte Byens egen Natmand 1775²²), da 3 døde Kalve var inddrevne ved Fjordstranden, ligesom Regnskaberne oplyser hans Virksomhed ved de offentlige Bygninger.

En Indsender klager så sent som 1. Juni 1827²³) over ”den Uvane at kaste døde Katte og Hunde nede

Nørregade Nr. 24.

en Sidebygning mod Øst på 20 Fag og en lignende mod Vest på 8 Fag var teglhængte, men også opførte af Mur- og Bindingsværk. Ved Vestergade boede Købmand Henrik Christian Knachergård også i en firlænget Gård, der bestod af Forhus på 16, Tværhus på 12, Sidebygning på 10 samt en Lade på 16 Fag, alt opført af Mur- og Bindingsværk og tækket med Strå. På Lille Torv lå Byens eneste to Etages Ejendom, af et Forhus på 22 Fag var nemlig de 11 i 2 Etager.

I øvrigt kom man ret nemt til Bygningsmaterialer, idet alle Borgere havde Ret til at hente Ler i Lergraven på Kronens Mark samt også der skære de nødvendige Tørv til at lægge på Husets Mønning. Sten fik man af det samme Materiale, og det var ikke sjældent, at en

ved Stranden”. Ligeledes udtales der ved samme Lejlighed Ønsket om, at ”det påses, at den såkaldte Didrichsens Plads og Tomt, som ligger ved en af Byens reelleste Gader ikke blev afbenyttet til at tørre og ophænge vragede og stinkende Sild; de omkringboende ville da kunne indånde en fri og ubedærvet Luft, en Nydelse der bør være tilfælles for enhver”.

Først fra Året 1797 finder man Tilløb til Varetagelse af den offentlige Renlighed, idet Renholdelsen af Byens offentlige Pladser, Torvene, bortliciteres, da ”det i Thisted ikke fordres som Pligt, at de Fattige renser Byens offentlige Pladser, som det er Tilfældet andre Steder, fordi man her ikke giver de

¹⁸ Wulff: Vendelbo Stifts Historie.

¹⁹ Historisk Årbog 1919 S. 89.

²⁰ Taxationsprotokol i Byens Arkiv.

²¹ Kirkens Regnskaber.

²² Regnskabspakkerne i Byens Arkiv.

²³ Avisen.

Fattige noget bestemt af Byens Kasse, men yder dem af private Legater”²⁴).

Ifølge Konditionerne skulde ”disse Pladser renses hver Lørdag Formiddag med Skovling, hvor Pladserne ej er brolagte, og ved Fejning tillige, hvor de er brolagte, som foretages lige indtil hver af de pågrænsende Grundejeres Fortoug, som i det ringeste bør være 3 Alen brede og af Ejerne selv holdes rene”. ”Det følger af sig selv, at disse Pladser ej renses, når det formedelst Frost og Sne er umuligt, og i Tilfælde af at alt for megen Sne om Vinteren skulde sammendynes, da bliver det Borgerskabets Pligt efter Tilsigelse at holde Torvene således ryddelige, at de uden alt for stor Besværlighed kan passeres af kørende og gående.

I øvrigt var det kun Hovedgaderne med Torvene, der var brolagte, og det endda kun delvis; thi ved en Omlægning af Kringeltorvs Brolægning 1797 hedder det: ”alle de i Torvets Overflade forefindende Sten omlægges til Stenbro så vidt de kan tilstrække, og det manglende opfyldes med Grus eller Ør; Torvet blev først brolagt 1842²⁵).

Gård i Nørregade.

Om Gadernes Tilstand c. 1800 gives Oplysninger i følgende Brev af ⁶/₅ 1838 fra Amtmand Faye til Byfogden, og da det i flere Henseender er af Interesse og afgiver en god Karakteristik af den Iver og Interesse, som den gamle Amtmand udviste, anføres det i sin Helhed²⁶): ”Da jeg for 33 År siden ankom her til Amtet, fandt jeg Vestergade, Torvet og en Del af Algaden slet brolagt; alle øvrige Gader henlå i Morads, hvori, Beboerne måtte for at komme tørskoede over til deres Naboer, springe fra Sten til Sten, som de i denne Hensigt havde henkastet i Gaderne. Forgæves gjorde jeg den Tids sløve Politimester opmærksom på denne Uskik, der

nedværdigede Amtets første Købstad til en ussel og skiden Landsby. Slige Erindringer ere i Almindelighed spildte på Mennesker, der intet andet Formål have for deres Virken, end det som indbringer personlig Vinding, og denne kunne Byens Brolægning ikke tilvejebringe, altså forblev Gaderne endnu i en Række af År i sin oprindelige usle Tilstand. Jeg fandt det derfor fornødent at oprette en Brolægningsskommission, og for at kunne virke med desto større Kraft, at sætte mig selv i Spidsen for samme, endskønt dette Slags Forretning ikke egentlig henhører under Amtets Resort.

Da nu alle Byens Gader med Undtagelse af nogle ubetydelige Stræder, enten ere brolagte eller makadamiserede, og den ny Kommunal-Indretning forvisser mig om, at denne Gren af Politiovsorgen ikke i Fremtiden vil blive forsømt, så udtræder jeg hermed af Brolægningsskommissionen og overdrager samme til rette vedkommende.”

Det var altså lykkedes at få Plan i Brolægningssarbejdet, men først fra 1841 får Brolægningssvæsenet sin særlige Konto i

Regnskaberne; for nævnte År beløb disse Udgifter sig til 83 Rdl. 36 skl., hvortil fra 1845 kom en særlig Konto for Væjvæsenet; tidligere findes de her hen hørende Arbejder under ekstraordinære Udgifter. 1834 betales dog 1 Rdl. for at luge Græsset af ”Grydder Torv”²⁷).

Stormfloden i 1839 forårsagede betydelige Ødelæggelser i de lavtliggende Gader nærmest Havnen. Allerede ved en Storm d. 2. Januar steg Vandet til en sådan Højde, at det brød ind i flere Huse, nedsløg Murene i et Pakhus og på enkelte af de lavestliggende Bygninger og i den af Snedker Rosenberg nylig opbyggede Gård måtte Beboerne flytte fra de nedre Værelser, da Vandet stod så højt, at

²⁴ Regnskabspakkerne i Byens Arkiv.

²⁵ Regnskabspakkerne i Byens Arkiv.

²⁶ Regnskabspakkerne i Byens Arkiv 1838.

²⁷ Regnskabspakkerne i Byens Arkiv 1838.

det måtte øses ud med Spande.²⁸⁾ Denne Stormflod var imidlertid kun som en Forløber for Stormfloden 7., 8. og 9. Januar. Vandet stod Natten til d. 8. endnu højere og "Indgangen til Amtstuen (nu Hotel Ålborg) var således belejret af Vandet, at Fodgængere måtte færdes over med Båd for at kunne passere Gaden." I Løbet af den 9. Januar steg Vandet yderligere, "så at denne Nat har været højst ængstelig for flere Familier, der have måttet flytte ud af deres Bopæle! flere Bygninger ved Havnen true med at styrte sammen"²⁹⁾. Skaden som Vandet forårsagede var ikke ubetydelig, idet 37 af Byens Ejendomme var blevne mere eller mindre ødelagte. I en Henvendelse til Kollegiet fra Repræsentantskabet hedder det³⁰⁾: "Det er aldeles uden Tvivl, at en Gentagelse af Oversvømmelsen vil ganske ødelægge de langs Fjorden liggende Gader, og gruelig er den Tanke for enhver, som var Øjenvidne til den sidste hårde Nød, at den Tid måske ikke er fjern, da et stort Stykke af vor kære By vil vorde opslugt af de vilde Bølger og mange af vore virksomme brave Medborgere bragte til Bettelstaven." Man foreslog for at afværge fremtidige Oversvømmelser en Stendossering langs Fjorden og Lukning af Bækken med en Sluse, og vilde i den Anledning søge at komme i Betragtning ved Uddelingen af de til Afhjælpning af Ødelæggelsen indsamlede Midler med et Beløb på 300 Rbdlr.

I Særdeleshed gik det ved disse Oversvømmelser ud over Strandgade. Den blev fuldstændig oprevet, så at det kun var med Fare for Liv og Lemmer, man kunde passere den. Dette var særlig uheldigt, dels fordi det "hos fremmede, som fra den Kant kommer til Byen, må vække højst ufordelagtige Tanker," og dels fordi "den var en af de vigtigste af de til Byen førende Indgange"³¹⁾. Imidlertid sikredes Gaden efter Havnens Anlæg, da Inddæmningen af den foranliggende Strand blev gennemført.

Østergade Nr. 16.

Samme Sommer forevistes i Dyrehaven ved København et Maleri, der forestillede Oversvømmelsen i Thisted; på det ses Mennesker og Dyr svømmende om i Vandet, medens en hel Del Bygninger er styrtede i Bølgerne, og Kirketårnet truer med at falde ned³²⁾.

En Ulempe af anden Art kunde til Tider i strenge Snevintre afstedkomme slemme Forstyrrelser. Det var særlig Nørregade, det ved sådanne Lejligheder gik ud over, da der her intet var til at standse Sneen, når den kom fra Nordøst, og Gaden er lavt beliggende. Særlig galt var det efter Snestormen d. 20. og 21. December 1876. En Indsender fortæller i Illustreret Tidende³³⁾ om en Vandring d. 22. oven over Tagene og Skorstenene i Nørregade. "Tag Dem i Agt, lille Frøken! Der er en Skorsten," hørte jeg en Herre tilråbe en Dame, der just med Møje arbejdede sig frem over Driverne, som endnu ikke rigtig kunde bære, så man hvert Øjeblik stak et Ben dybere ned, end man egentlig skøttede om, og da jeg vendte mig om for at betragte denne "Faldgrube" i Form af en Skorsten, hvo skildrer da min Forbavselse ved at først en sort Hat, så et Hoved og derefter en Krop langsomt kommer op af Dybet. Ja, den gunstige Læser tror måske, jeg overdriver, men jeg kan beråbe mig på Vidnesbyrd nok fra her i Byen bosatte Folk om, at det ikke er første Gang, man har set Nørregade således tilføjet, at Publikum under Latter og Spøg har kunnet færdes oven på Husenes Mønninger. Selv husker jeg for en 5-6 År tilbage en lignende Vandring d. 22. Decbr., og for Kuriositetens Skyld skal jeg tilføje, at en herboende Forretningsmand har fortalt mig, at da han blev født i nævnte Gade, nåtte Jordemoderen gå ned igennem Skorstenen.

Fra Begyndelsen af 1850eme begyndte den gamle Bygrænse at blive for snæver og truede med at sprænges; således hedder det 1855 i Skrivelse til

²⁸ Avisen 9. Januar 1839.

²⁹ Avisen 9. Januar 1839.

³⁰ Kopibog 16. Marts 1839.

³¹ Kopibog 16. Marts 1839.

³² Avisen 19. Juli 1839.

³³ Ill. Tidende 1876.

Indenrigsministeriet³⁴), at "her i selve Byen er næsten ikke mere Byggepladser at få, hvilket har foranlediget, at Byen i de senere År har erholdt en højst uheldig Udvidelse ved Bygningers Opførelse uden for Bygrænsen langs med de fra Byen førende Veje". Der var på det Tidspunkt uden for Vester Bom langs med Oddesunds Landevejen på søndre Side opført en Del Huse, der i Løbet af få År dannede en sammenhængende Række Bygninger; således havde Konsul Nyborg på en Toft opført en Gård (nuværende Vestergade 25). Endvidere nåede Landsognet så at sige helt ind i Byen, idet Skovgades nordlige Side fra Amtmandsboligen (denne iberegnet) til ud for Rådhusstræde hørte dertil; dette Areal udgjorde nemlig en Del af den gamle Bisgårds Jorder, kaldet Bisgårds Nedertoft³⁵). Skovgade hed i Begyndelsen af Århundredet, inden den endnu var bebygget, "Fruens Bakke" efter Justitsrådinde Ane Eleonore Steensen, der boede i Gården Store Torv Nr. 1³⁶). Langs med Skovgades nordlige Side opføres der så en Del Ejendomme, deriblandt en Gæstgivergård, og det vakte stor Misfornøjelse, "at en Del af en Gade snart

Forhold, at en Del af Gårdens Areal (c. 1122 Kvadratalen) virkelig hørte til Byen; desværre kunde Skellet ikke fastsættes nøjagtigt på Grund af de i Tidens Løb foretagne Ombygninger og Forandringer. Byskriver Faye hævdede således, at Ladebygningen var beliggende på Landsbygrund, for som Kommunalbestyrelsen lidt spydigt udtrykker det, "derved at undgå Forpligtelse til Tegltags Opbyggelse"; der var i øvrigt aldrig svaret nogen Afgift af nogensomhelst Art til Landsognet, men Amtmand Rosenkrantz udvirkede, at Gården blev betragtet som henhørende til Tingstrup³⁹).

I første Omgang lykkedes det ikke at få Skovgades Nordside ind under Byen, idet Indenrigsministeriet ^{30/3} 1854 resolverede, at "nævnte Del af anførte Gade ikke for Tiden kan foranlediges inddraget under Købstaden", og der skulde hengå en Række af År endnu, inden dette Ønske blev opfyldt, idet det først iflg. Bekendtgørelse af ^{1/8} 1876 blev bifaldet, at de ønskede Arealer såvel i gejstlig som i verdslig Henseende indlemmes i Thisted Købstad.

Savnet af en Markedsplads blev i Begyndelsen af

Skovgade.

beboes og kan beboes af Folk, som alene ønsker godt af Købstaden, men så tillige vil være fri for dens Byrder³⁷). Realskolen var ligeledes beliggende i Tingstrup. Amtmandsboligen var dog især Genstand for inderlige Ønsker om Indlemmelse. Den var oprindelig opført af Byskriver, Overkrigskommissær Faye, men blev efter hans Død på Foranledning af Amtmand, Baron Rosenkrantz indkøbt 1844 til Bolig for Amtmanden. Ved denne Lejlighed forsøgte Kommunalbestyrelsen at få Gården ind under Byen, senere igen 1850-51³⁸) og derefter har Spørgsmålet herom så at sige været brændende ved hvert Amtmandsskifte. Der fandtes i øvrigt det mærkelige

1850^{erne} ret følelig og man udså sig den Vest for Kirkegården liggende Toft, tilhørende Konsul Griishauge, som særdeles velskikket til et sådant Brug. Pladsen anlagdes og kaldtes Frederikstorv, og samtidig blev Frederiksgade udlagt fra Vestergade i en Bue uden om Frederikstorv og Kirkegården ned til Søndergade; den Del af Gaden, som lå nærmest Søndergade, var ret stejl, men blev en Del udjævnet⁴⁰). Både Torvet og Gaden fik Navn efter Kong Frederik 7. Her blev så Præstegården opført på Hjørnet af Frederiksgade og Kirkegårdsvej, der førte til den på samme Tid anlagte Søndre Kirkegård. Ved Lov af ^{11/2} 1863 indlemmedes Frederiksgade, Frederikstorv og den Del af Vestergade, som lå uden for Møllevejen, under Købstaden.

³⁴ Kopibog.

³⁵ Kopibog 1857.

³⁶ Kirkebogen 1814.

³⁷ Kopibog 8. Juli 1861.

³⁸ Kopibog 12. Februar 1857.

³⁹ Kopibog 12. Februar 1857.

⁴⁰ Kopibog 12. Februar 1857.

Ved Anlæg af Jærnbane i Begyndelsen af 1880^{erne} blev det nødvendigt at skabe en kortere Forbindelse med Byens centrale Del, end den der kunde ske ad Frederiksgade, hvorfor Jærnbangade blev ført igennem fra Store Torv, hvor den nærmest Torvet optog den øverste Del af Søndergade i sig, skærende Frederiksgade til Stationspladsen; langs med Banen blev i 90erne Dr. Louisegade anlagt, foreløbig til Skolegade med Sidegaden: Knudsensgade, senere kaldet Kongensgade, til Vestergade. 1890 anlagdes Rosenkrantzgade (efter Amtmand Rosenkrantz) som Forbindelsesgade mellem Tingstrup- og Møllevej.

Den offentlige Belysning var i Trediverne kommet så vidt, at man på Rådhuset havde anbragt en enlig Lygte, der skulde oplyse Torvet. 1842 beklager en Indsender i Avisen⁴¹) sig over, at denne Ledestjerne forlængst var forsvunden. "Hvad Under da, at den gående i de mørke Gader undertiden støder an og slår sig blå på en Vogn eller må vandre fremad i Snavset". Dette Hjertesuk ender med at udtale Håbet om, at Repræsentantskabet må finde det formålstjenligt at få indført Gadebelysning; men havde man ventet sig noget så snart i den Retning, så blev man skuffet. Først i Slutningen af 1840^{erne} er man kommet så vidt, at der var blevet anskaffet 3 Lygter og de blev anbragt en ved hver af Byens Broer, og en anden Indsender⁴²) "følte dybt og inderligt det store Skridt", der var blevet gjort til Belysningens Fremme, og der blev dernæst udtalt Ønsket om, "at disse 3 Lygter nu i de mørke Aftener må blive tændte".

Først fra 1855 blev der indført almindelig Belysning⁴³), idet man fra Helsingør købte en Del Lygter, som var blevne overflødige, da man der havde indført Gasbelysning. Disse første Lygter var Tranlygter, som det var Vægternes Sag at passe. Efter en Snes Års Forløb gik man over til at bruge Petroleum, og i August 1874 bemyndigede Byrådet Belysningsudvalget til, "efterhånden som Tranlamperne blev kassable da at anskaffe Petroleumslygter, foreløbig 4 a 6 Stk. for næste År"⁴⁴). Denne Belysning blev ikke af lang Varighed, thi med Anlæg af Gasværket gik man over til Gasbelysning. Søndag d. 4. Novbr. 1883 strålede for første Gang Gassen i Thisted By, og Kandelaberen på Store Torv udsendte en "Lysstyrke, der var så intensiv, at Nattens Mørke forvandlede til Dagslys over hele Torvet af den strålende Gassol"⁴⁵); der mentes i øvrigt, at det blev nødvendigt at dæmpe Lyset noget, da Forskellen mellem den og de sædvanlige Brændere ellers vilde blive for stor. I Løbet af den følgende Uge tændtes Gaslygterne over hele Byen.

Af gamle Bygninger ældre end 1800 kan kun med Sikkerhed påvises enkelte, således det gamle Pakhus i Strandgade, der oprindeligt var Kornmagasin. En Del

af Bygningen er ombygget, men endnu ses gammelt Bindingsværk med Bjælkeenderne ragende uden for Muren. Fra samme Tid er ligeledes Nørregade 24 (tilhører Smed Skårup); ganske vist er dets Ydre moderniseret, og Bindingsværket fjernet, men inde i Huset ses det endnu. Et smukt Bindingsværkshus tilhørende Skorstensfejer Ahlberg, Hjørnet af Strømgade og Nytorv blev fjernet for få År siden for at give Plads for Frelsens Hærs Ejendom. Fra 1820^{erne} og 30^{erne} findes spredte omkring i Byen adskillige grundmurede Småhuse opført i en sen Empirestil, Østergade 16 (tilh. Urmager Sørensen). Det særprægede ved disse Ejendomme er de hvide Hjørnepilastre og Tandsnitgesimsen, på adskillige af dem findes en Kvist. En karakteristisk Ejendom fra en senere Tid er Vestergade Nr. 15 (Vestergades Brugsforening); den er opført af gule Mursten, har hvidkalkede Pilastre og runde Vinduer omrammede af Portaler af Hamburgfuger⁴⁶).

Tiden efter 1900. Privat anlægges 1900 J. P. Jacobsensgade og 1914 Elmegade som Forbindelsesgader mellem Mølle- og Tingstrupvej. Den gamle Vesterfælled kommer også ind under Bebyggelsen, og Jyllandsallé (1914) og Margrethevej (1916) gennemskærer Marken fra Møllevej til Hundborgvej, hvor der dels langs den og dels langs Dragsbækvej i dette Tidsrum opføres en Række Villaejendomme. Mod Nord og Øst kommer Bebyggelsen senere i Gang, men fremskyndes her gennem store Anlæg af Kolonihaver, og Gaderne Solbakken og Mirabellevej står i Forbindelse med Kronborgvej, der danner Fortsættelsen af Kastet. Mod Øst anlægges Johnsens Allé (1922) som Fortsættelse af Strandvejen ud over Markjorderne.

Folkevittigheden har også i Tidens Løb dannet en Del Navne, som nu kun erindres af ældre Folk. Som allerede nævnt kaldtes den yderste Del af Nørregade Tyrkiet, men hvorfor Beboerne kaldtes Hundtyrkerne kendes ikke; så kan det bedre forstås, at Fattiggården kaldtes "St. Helena". "Knors Minde" (nu Nytorv 4) fik Navn efter en pensioneret Toldbetjent Knor, og "Harboes Bakke" ved Nørregade ligeledes efter en tidligere Ejer. "Apotekerens Plads" ved Siden af Svaneapoteket i Storegade var ubebygget langt ned i Tiden, ligesom "Hundahls Toft" langs Vestergades Nordside var en gammel Markedsplads. "Pjaltensborg" lå ved den nuværende Jærnbangade, men forsvandt da Gaden anlagdes.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1924, side 123-139)

⁴¹ Avisen 26. November 1842.

⁴² Avisen 1. September 1853.

⁴³ Kopibog 15. September 1855.

⁴⁴ Avisen 29. August 1874.

⁴⁵ Avisen 5. November 1883.

⁴⁶ Trap: Danmark, 4. Udg.